

Research Paper

A Study of the Artistic Effects of the School of Minimalism in the Poems of Akhavan Sales

Seyedeh Zahra Rouhani¹ , Shahin Ojagh Alizadeh^{*2} , Fatemeh Emami³

¹ Ph.D. Student of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Iran

² Assistant Professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Iran

³ Assistant Professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Iran

10. 22080/RJLS. 2022. 23360. 1290

Received:

April 6, 2022

Accepted:

June 18, 2022

Available online:

July 6, 2022

Keywords:

Minimalism, Realism, Akhavan Sales, Narrative poetry, School of art

Abstract

Schools of art are of considerable importance as one of the main mechanisms for the transmission of historical, social, cultural and other relations. The cultural foundations and knowledge of the values of a particular period expresses the various thoughts and ideas that govern the culture of the society of that period. One of the best examples of these schools is the art school of minimalism. Given that this school emerged in industrial societies, the best examples to explain it are the works of the contemporary period. The results of this research indicate that Akhavan's poems seek to express the various relations of the society in the form of coherent approaches and short narrative stories. Therefore, the present study, with a descriptive-analytical method, explains the elements of the school of minimalism in Akhavan's works. This helps the emergence of a new understanding of the structure of minimalism in contemporary Iranian literature. Akhavan's poems are minimalist due to their linguistic simplicity, attention to human concerns, small size, use of allusions, inter-textual references, choice of interesting subjects, typography, and use of punctuation marks. He has been a successful poet of this style.

***Corresponding Author:** Shahin Ojagh Alizadeh
Assistant Professor of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Iran

Email: salizade209@gmail.com

Tel: 01135302664

Extended Abstract

1. Introduction

Among the many literary schools, the artistic and literary school of minimalism, with its many structural and artistic features, provides a favorable context for the presentation of the words of the elders and thinkers in different periods. Therefore, the expression of an author's inner thoughts and thoughts based on the cultural relations and relationships that govern the society is shortened and expressed in the form of words, and this is one of the special advantages of presenting a broad structure with a comprehensive expression. In fact, this school revealed its literary and widespread examples at the level of society when the expression of social mechanisms appeared in it. We can see a clear example of this in the poem "Winter" of the Akhavan sales, which summarizes all its sadness about the political and social situation of the society in a key word called "winter" and combines words with similes and verbal metaphors so much that the reader imagines that the winter environment is set and in this way it benefits from the artistic effects of literary industries and presents its words in an artistic way. Therefore, this school of art was formed to express the urgent concerns of human life and entered the field of literature. Minimal poets avoid the ropes and lengthening of the words and express the essential and main elements of the words in their compositions. In fact, the minimal poem contains the purpose and

meaning with the fewest words, and because of the distance from the ropes and the expression of the main content, it is lasting and influential in the audience's memory. With regard to what was mentioned, in the present research, we are going to criticize the ideas and thoughts of the Akhavan based on the broad relationships of minimalism and its many characteristics. Through the investigations carried out in the poems of Akhavan, we found that examples such as minimalism, simplicity and avoidance of artificiality and the burdens and concerns of contemporary people are the most prominent features of Akhavan's poetry. Single character, limited time and space, realistic tendency and expression of human concerns are also among the components of minimalist stories, which are also prominently present in the narrative poetry of the Akhavan. A minimal poem in today's sense is a poem that contains its purpose and meaning with the fewest words. The difference between this type of poetry and the short forms of old poetry such as couplets, quatrains, and fragments is that today's short poems, although they follow the rules of Nimai or blank verse, are far from the clichés that impose themselves on the poet's mind and language. This research has examined the poetry of the Akhavan Sales based on the approach of minimalism

2. Research Methodology

The present study has examined the poems of Akhavan Sales in a descriptive analytical manner according to the components of minimalism. According to the topics mentioned, in the following, we will explain the art school of minimalism and the position of Akhavan Sales in this field.

3. Research Findings

According to the analysis conducted, most of the poems of the Akhavan Sales are composed of a combination of minimalist elements. Also, most of his narrative poems have the characteristics of a minimalist story and minimalism.

4. Conclusion

The works of the Akhavan Sales have a wide range of relations with this school of art due to their minimalist characteristics. This is true in prose while in the field of poetry, especially contemporary poetry, the tendency towards minimalism and extensive relationships in creating a suitable story line depends on the skill and power of speech and strong expression of the narrator. We found that he was able to create a suitable narrative atmosphere based on social and philosophical structures and follow the surrealist school in conveying events in the reader's mind. The result of the research indicates that there are many allusions in the poems of Akhavan, indicating that his poems are minimal. Akhavan's stories have all the features of minimalism. On the other hand, his poems express the harmony of the components of minimalism. Knowing this will change our attitude towards contemporary poetry and lead to a newer understanding. Some minimalist features of Akhavan's poem include the use of limited characters and time and place, realistic poems, attention to human concerns, unpretentiousness and simplicity of language, simple design, attractive themes, and the use of hints and visual form.

Funding

Authors' Contribution

1-Seyedeh Zahra Rouhani: the present article is an excerpt from her doctoral dissertation.

2- Shahin Ojaq Alizadeh: the supervisor of the dissertation and the corresponding author of the article.

3- Fatemeh Emami: the advisor and co-author of the article.

Conflict of Interest

This article has no conflicts of interest.

Acknowledgments

References

- Akhavan Sales, Mehdi (1360) from this Avesta, Tehran: Morvarid Publishing, Ch 1
- Akhavan Sales, Mehdi (1385) Winter, Tehran: Nashr-e-Zaman, Ch 1
- Akhavan Sales, Mehdi (1383) The end of Shahnameh, Tehran: Nashrzmestan, Ch 1
- Akhavan Sales, Mehdi (1348) In the small yard of autumn, Tehran: Rosen Publishing, Ch 1
- Poyania, Ashkan (1391), Thesis: Investigating the minimal aspects of the mirror piece in Arvo Pratt's mirror. Ministry of Science, Research and Technology - University of Arts - Faculty of Music
- Tavaratani, Nahoku, (1379) Minimal Stories in Japan, Volume 8, No. 53
- Jezini, Javad (1378), "The Morphology of Minimal Stories", Karnameh, Year 1, Number 6: 3-41.
- Haqshanas, Ali Mohammad; Chokhi, Narges and Hossein Samei (1389), Contemporary English-Persian Millennial Culture, first edition, Tehran: Contemporary Culture.
- Khalkhali Ostad, Fatemeh (1385), "About Minimalism", Alfaba, year 2, number 14: 40-41.
- Rozbeh, Mohammad Reza (1389), Contemporary Iranian Literature, Tehran: Rozgar.
- Sayadi, Ahmad Reza and Abdul Hossein Rahmati (1391), "Literary Minimalism", Persian Language and Literature Education Development, Year 1, Number 104: 40-53.
- Kaden, John Anthony (1380), Culture of Literature and Criticism, translated by Kazem Firouzmand, Tehran: Amir Kabir.
- Goharin, Kaveh (1377), "The Future of Time, the Acceleration of Time", Adina, No. 133 and 132
- Madrasi, Fatemeh and Mehrovia Razi (1391), "Minimalist feature in some stories of Divan verses of Rumi", specialized quarterly of Persian poetry and prose stylistics, year 5, number 4: 327-342.
- Mirsadeghi, Jamal and Maimant Mirsadeghi (Zolqader) (1390), Dictionary of the Art of Story Writing, Tehran: Mahnaz.

- Mirsadeghi, Jamal (1390), story, short story, novel, second edition, Tehran: Aghaz.
- Homai, Jalaluddin (1384), Rhetorical Techniques and Literary Industries, 23rd edition, Tehran: Homa.

علمی

بررسی جلوه‌های هنری مکتب مینی‌مالیسم در اشعار اخوان ثالث

سیده زهرا روحانی^۱، شهین اوجاقعلی زاده^{۲*}، فاطمه امامی^۳

^۱ دانشجوی دکتری، زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران.
^۲ استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران.
^۳ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران.

10.22080/RJLS.2022.23360.1290

چکیده

مکتب‌های هنری به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین سازوکارهای انتقال روابط و مناسبات تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و... از اهمیت قابل توجهی برخوردار هستند، زیرا انعکاس مبنای فرهنگی و شناخت ارزش‌های دوره‌ای خاص، بیان‌گر افکار و اندیشه‌های متعدد حاکم بر فرهنگ جامعه‌ی آن دوره است. یکی از بهترین نمونه‌های این مکتب‌ها، مکتب هنری مینی‌مالیسم است. با توجه به اینکه این مکتب در جوامع صنعتی ظهور یافت؛ بهترین نمونه‌ها جهت تبیین آن، آثار دوره‌ی معاصر است. نتایج پژوهش بیان‌گر آن است که اشعار اخوان در صدد بیان روابط و مناسبات متعدد جامعه در قالب رویکردهای منسجم و به‌نوعی داستان‌روایی کوتاه است. از این رو پژوهش حاضر با روش توصیفی تحلیلی، به تبیین عناصر مکتب مینی‌مالیسم در آثار اخوان پرداخته است. با بررسی این‌گونه از متن می‌توان به درک تازه‌ای از ساختار داستان‌های مینی‌مالیسم در ادبیات معاصر ایران دست یافت. نتیجه‌ی پژوهش حاکی از آن است که اشعار اخوان، با توجه به برخورداری از بی‌پیرایگی زبان، توجه به دغدغه‌های بشری، حجم کم، استفاده از تلمیح، ارجاعات بین متنی، انتخاب موضوعات جذاب، تایپوگرافی و استفاده از علائم سجاوندی در زمره‌ی اشعار مینی‌مالیستی قرار داشته و ایشان از شاعر موفق این سبک بوده است.

تاریخ دریافت:

۲۶ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۲۵ دی ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

مینی‌مالیسم؛ رئالیسم؛ اخوان ثالث؛
شعر روایی؛ مکتب هنری.

۱ مقدمه

در میان مکاتب ادبی متعدد، مکتب هنری و ادبی مینی‌مالیسم با برخورداري از ویژگی‌های متعدد ساختاری و هنری زمینه‌ی مساعدی را جهت ارائه‌ی کلام بزرگان و اندیشمندان در دوره‌های مختلف فراهم می‌آورد. از این رو بیان افکار و اندیشه‌های درونی یک نویسنده بر مبنای روابط و مناسبات فرهنگی حاکم بر جامعه در قالب کلام کوتاه نمود و بروز می‌یابد و این امر یکی از امتیازات ویژه‌ای است که ساختاری گسترده با بیانی مجمل مطرح گردد. در واقع این مکتب هنگامی مصداق‌های ادبی و گسترده‌ی خود را در سطح جامعه آشکار ساخت که بیان سازوکارهای اجتماعی در آن نمایان گشت.

مصدق بارز این امر را در شعر «زمستان» اخوان ثالث می‌بینیم که تمام اندوه خود را از وضعیت سیاسی و اجتماعی جامعه در کلیدواژه‌ای به نام زمستان خلاصه می‌کند و آن قدر کلام را با تشبیهات و استعاره‌های کلامی ترکیب می‌سازد که خواننده تصور می‌کند خود در محیط زمستانی قرار گرفته است و به این شکل از جلوه‌های هنری صنعت‌های ادبی بهره جسته و کلام خود را به صورت هنری ارائه می‌کند.

از این رو این مکتب هنری در جهت بیان دغدغه‌های پرشتاب زندگی بشر شکل گرفت و وارد حیطه‌ی ادبیات شد. شاعران مینی‌مال از اطناب و تطویل کلام دوری گزیده و عناصر ضروری و اصلی کلام را در سرایش‌های خود بیان می‌کنند. در واقع شعر مینی‌مال با کمترین واژه، دربردارنده‌ی

* نویسنده مسئول: شهین اوجاقعلی زاده

آدرس: استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، ایران.

ایمیل: salizade209@gmail.com

تلفن: ۰۱۱۳۵۳۰۲۶۶۴

جلوه‌ها و شباهت‌های ساختاری حکایت‌های گلستان سعدی با سبک مینی‌مالیستی، پرداخته شده است.

۳- احمدرضا صیادی و عبدالحسین رحمتی (۱۳۹۱) در مقاله‌ی «مینی‌مالیسم ادبی» معتقدند که مینی‌مالیسم در ادبیات غرب به ویژه ادبیات آمریکا، پدیده‌ای نو به شمار می‌رود؛ اما در ادبیات مشرق زمین به‌ویژه ادبیات فارسی دارای قدمت است.

کتاب‌ها و مقاله‌های دیگری در این خصوص نوشته شده؛ با این همه، هیچ‌کدام از موارد یادشده به‌طور مستقل به بررسی و تطبیق ویژگی‌های مینی‌مالیسم در اشعار اخوان ثالث نپرداخته‌اند.

۴ ضرورت و اهداف پژوهش

ضرورت پرداختن به چنین پژوهش‌هایی معرفی مکتب مینی‌مالیسم در ساختار کلام آهنگین نظیر: شعر و یا نثر موزن می‌باشد که در پژوهش حاضر با توجه به بن‌مایه‌ها و مضامین داستانی شعر اخوان، این امر جهت بحث و بررسی مبانی مینی‌مالیستی در آن قابلیت نقد و تحلیل می‌یابد. نکته حایز اهمیت این است که اگر تنها با روش‌های سنتی، آثار ادبی را مورد بررسی قرار دهیم، هرگز درک عمیق و جهانی، نسبت به آن‌ها پیدا نمی‌کنیم؛ بنابراین ضرورت این نکته غیر قابل‌انکار است که نظریه‌های ادبی جهانی برای بررسی آثار نظم و نثر فارسی مورد نیاز است بنابراین با توجه به ضرورت بررسی و تحلیل آثار ادبی دوره‌ی معاصر فارسی، انجام چنین پژوهش‌هایی ضروری می‌نماید. متون معاصر با تمام جذابیت‌های لازم برای نسل جوان به دلیل فاصله‌ی زمانی کوتاهی که از سرایش و تدوین آن‌ها می‌گذرد، کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. به همین روی ضرورت پژوهش‌های علمی درباره‌ی آن‌ها بسیار است. با توجه به آن که هیچ پژوهش درخور توجهی در زمینه‌ی ویژگی‌های مینی‌مالیستی در آثار اخوان ثالث صورت نگرفته است، این مقاله به منظور دستیابی به این هدف تدوین خواهد شد و تلاش دارد در زمینه‌ی ویژگی‌های مینی‌مالیستی به الگوی شاخص و اصول و قواعد نظام‌مند دست یابد.

۵ مبانی نظری پژوهش

در پژوهش‌های ادبی توجه به مناسبات جامعه جهت تبیین افکار شاعر یا نویسنده‌ی یک دوره از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این‌رو توجه به شاخصه‌های یک عنصر می‌تواند نتایج قابل توجهی را در بررسی افکار و اندیشه‌های یک نویسنده یا شاعر داشته باشد. در این میان مکاتب ادبی با رویکردهای گوناگون بستر مناسبی را جهت نقد و تحلیل آثار ادبی فراهم می‌آورند.

۵،۱ مکاتب ادبی

مکتب‌های ادبی با ساختارهای متعدد در سراسر جهان در آثار گوناگون از مناسبات متعدد و منحصربه‌فردی برخوردارند. نمونه‌ی بارز این مکاتب عبارت‌اند از رئالیسم، سورئالیسم، رمانتیسم، سمبولیسم و مینی‌مالیسم که در این میان مکتب

مقصود و معنا است و به دلیل دوری از اطناب و بیان مطالب اصلی در حافظه‌ی مخاطب ماندگار و تأثیرگذار است. با عنایت به آن‌چه ذکر شد در پژوهش حاضر به نقد اندیشه‌ها و افکار اخوان برمبنای روابط و مناسبات گسترده‌ی مینی‌مالیسم و شاخصه‌های متعدد آن می‌پردازیم.

با بررسی‌های انجام‌یافته در اشعار اخوان به این امر دست یافتیم که مصادیقی چون کمینه‌گرایی، سادگی و گریز از تصنع و تکلف و دغدغه‌های انسان معاصر شاخص‌ترین رهاورد شعر اخوان است. شخصیت واحد، زمان و مکان محدود، گرایش رئالیستی و بیان دغدغه‌های بشری نیز از جمله مؤلفه‌های داستان‌های مینی‌مال است که در شعر روایی اخوان نیز حضور پررنگ دارند. شعر مینی‌مال در مفهوم امروزی، به شعری گفته می‌شود که با کمترین واژه، دربردارنده‌ی مقصود و معنای خود باشد. تفاوت این‌گونه شعر با قالب‌های کوتاه شعر قدیم مثل دوبیتی، رباعی و قطعه در این است که شعر کوتاه امروز، گرچه از قواعد شعر نیمایی و یا سپید پیروی می‌کند ولی از کلیشه‌هایی که خود را بر ذهن و زبان شاعر تحمیل می‌کنند به دور است.

این پژوهش، شعر اخوان ثالث را برمبنای رویکرد مینی‌مالیسم مورد بررسی قرار داده است.

۲ سؤال‌های پژوهش

- ۱- کدامیک از مضامین اشعار اخوان ثالث دارای روابط و مناسبات مینی‌مالیستی است؟
- ۲- عنصر مینی‌مالیسم و ساختارهای آن چگونه مضامین داستانی و هنری اشعار اخوان را تبیین می‌کند؟
- ۳- شعر اخوان تا چه حد در بیان مبانی اجتماعی و فلسفی با دیدگاه زیبایی‌شناختی توفیق یافته است؟

۳ پیشینه‌ی پژوهش

در خصوص آثار اخوان تا به‌حال پژوهش‌های متعددی به رشته‌ی تحریر درآمده اما در خصوص تبیین مبانی مینی‌مالیسم، تاکنون تحقیق مستقلی صورت پذیرفته است.

در ادامه به ذکر نمونه‌هایی از پژوهش‌های صورت‌گرفته پیرامون این اثر می‌پردازیم:

- ۱- فاطمه مدرسی و مهرویه رضی (۱۳۹۱) در مقاله‌ی «ویژگی‌های مینی‌مالیستی در برخی داستان‌بیت‌های دیوان مولانا» به بررسی ویژگی‌های مینی‌مالیسم در اشعار مولانا پرداخته‌اند و رابطه‌ی بین جملات کوتاه در اشعار مولانا را با سبک مینی‌مال تحلیل نموده‌اند.
- ۲- جزینی (۱۳۷۸) در مقاله‌ی «ریخت‌شناسی داستان‌های مینی‌مالیستی» به ویژگی‌ها و ریخت‌شناسی داستان‌ها و همچنین خطاهایی که در سبک مینی‌مالیستی به دست آمده، می‌پردازد. همچنین به نقد و بررسی کارکردهای تمام حکایت‌های گلستان سعدی و انطباق آن با سبک مینی‌مالیستی و همچنین

دارد که بین انسان ماشینی با شرایط و الزامات زندگی امروز ارتباط و پیوند برقرار کند(خلخالی استاد، ۱۳۸۵: ۴۱).

کوتاهی و خلاصه‌بودن و ایجاز و فشردگی مفرد از مشخصات بارز داستان‌های مینی‌مال محسوب می‌شود؛ بنابراین داستان‌های مینی‌مال از نظر حجم و اندازه بسیار کوتاه هستند؛ به طوری که به داستان‌های مینی‌مال، داستان‌های خیلی خیلی کوتاه می‌گویند که در نوشته به پایان نمی‌رسد و ذهن خواننده را به چالش می‌کشد. داستان‌های مینی‌مالیستی کوتاه‌تر از بلندی یک تار مو است که به آن نوشتاری کوتوله گفته‌اند. این داستان‌ها از نظر حجم و کمیت بین دو تا سه صفحه تعیین شده است(جزینی، ۱۳۸۹: ۱۸). در کتاب ادبیات داستانی آمده: داستانتک (مینی‌مال) یا داستان کوتاه کوتاه، داستان‌هایی منثور است که باید از داستان کوتاه جمع‌وجورتر و کوتاه‌تر باشد و از ۵۰۰ کلمه کمتر و از ۱۵۰۰ کلمه بیشتر نباشد. در داستان‌های مینی‌مال عناصر کشمکش، شخصیت‌پردازی و صحنه، ماهرانه و هنرمندانه به‌کار رفته است. درواقع این نوع داستان‌ها عناصر داستان کوتاه را با ایجاز و اختصار به همراه دارند (میرصادقی، ۱۳۹۰: ۲۷۴).

در ادبیات غرب کمینه‌گرایی یا همان هنر مینی‌مالیسم به‌عنوان یک سبک به‌شمار می‌رود و کاربرد دارد درحالی‌که در میان ملت‌هایی که پیشینه‌ی ادبی دیرینه‌ای دارند، گونه‌های ادبی‌ای وجود داشته که اساس و مبنای آن‌ها بر کمینه‌گرایی بوده است. اگر ایجاز و فشردگی متون را از مهم‌ترین ویژگی‌های مینی‌مالیسم به‌شمار آوریم، در آثار ادب فارسی با انواع و نمونه‌های متنوع و فراوانی از کمینه‌گرایی مانند: قالب‌های رباعی و دوبیتی در حوزه‌ی شعر و حکایت‌های منثور و کوتاه در آثار عرفانی و اخلاقی که در دوره‌های مختلف زبان و ادب فارسی وجود داشته‌اند، مواجه می‌شویم که از ابتدای شکل‌گیری زبان فارسی دری، مورد توجه گروهی از شاعران و نویسندگان فارسی زبان بوده است. در ادبیات معاصر فارسی می‌توان شعر لحظه، کاریکلماتور و داستانتک را از گونه‌های کمینه‌گرا به‌شمار آورد(تاواراتانی، ۱۳۷۹: ۱۵۶). سبک مینی‌مال مبتنی بر گرایش به حداقل یا به بیان ادبی، ایجاز است. ایجاز یعنی بیان سخن به گونه‌ی کوتاه و فشرده ولی درعین حال دارای معنایی کامل و رسا که گوینده و نویسنده آن‌چه را که در ضمیر و اندیشه‌اش نهفته و قصد تفهیم و بیان آن را دارد، در عبارتی کوتاه و با الفاظ اندک و با رعایت فصاحت و بلاغت چنان بیرواند که فهم آن برای همگان راحت باشد؛ بدون آن که موجب اخلاص و تعقید و ابهام در معنی و مراد شده باشد(همایی، ۱۳۸۴: ۴۰۴). در داستان مینی‌مال، نویسنده بیشتر به استفاده از حداقل واژگان مورد نیاز توجه می‌کند و این توجه به حداقل‌ها باعث می‌شود که کار نویسندگان مینی‌مال به سمت دشواری برود. چون نوشتن چنین داستان‌هایی که بسیار کوتاه و موجز هستند و در آن هیچ گونه مجالی برای شرح و توصیف نباشد و در عین حال قصد داشته باشد پیام یا مفهومی را به‌طور کامل به مخاطب منتقل کند یا احساس و عاطفه‌ای را در او برانگیزاند از عهده‌ی هر نویسنده‌ای برنمی‌آید؛ به همین دلیل شاید بتوان گفت نوشتن داستان مینی‌مال به‌دلیل محدودیت‌هایی که در این سبک از داستان وجود دارد؛ دشوارتر از نوشتن رمان و داستان کوتاه است و نویسنده‌ی

مینی‌مالیسم با جامعیتی خاص بر مبنای هنر و ادب دامنه‌ی وسیعی از اندیشه‌های زیبایی‌شناسی کلام را به خود اختصاص می‌دهد.

۲، ۵ مینی‌مالیسم و شاخصه‌های آن

برای درک بهتر هر پدیده‌ای نیاز است مفاهیم کلیدی آن پدیده را بشناسیم. در ادامه به توضیح مختصری در باب مینی‌مالیسم و ویژگی‌های شعر آن می‌پردازیم.

مینی‌مالیسم، یک مکتب هنری است که اساس کار خود را بر پایه‌ی سادگی بیان و روش‌های ساده و خالی از پیچیدگی معمول فلسفی یا شبه‌فلسفی بنیان گذاشته است. مینی‌مال یا خردمگرایی (میرصادقی، ۱۳۹۰: ۸۹) کمینه‌گرایی صفتی است به معنای کمترین حد، اندک و ناچیز و «هنر مینی‌مال بر حداقل‌ها و کمترین‌ها استوار است» (حقوق‌شناس و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۰۳۹). ایجاز و تلخیص و پیراستن شعر و نثر از حواشی و زوائد، توجه به رنال و واقع‌گرایی، استفاده از تلمیح، بیان روایی و... از ویژگی‌های مکتب مینی‌مالیسم ادبی است.

در ابتدای دهه‌ی شصت میلادی، دنیای مدرن در زمینه‌ی ادبیات به مرحله‌ی سکون رسید. هنر و دیگر پدیده‌های اجتماعی به دنیای جدیدی پای گذاشتند که امروزه با واژه‌ی پسامدرن شناخته می‌شوند. در همان دهه بود که هنر داستان کوتاه مینی‌مال در ادامه‌ی داستان کوتاهی که بیش از یک صدسال از ظهور آن می‌گذشت؛ جای خود را بازکرد. در «فرهنگ توصیفی ادبیات و نقد» زیر عنوان «تقلیل گرایی»، کمینه‌باوری و مینی‌مالیسم این گونه آمده است: «سبک یا اصل ادبی یا دراماتیک، مبنی بر کاهش دادن مفرد محتوای اثر، به حداقل عناصر ضروری، معمولاً در قالبی کوتاه، مانند قصه‌ی کوتاه نمایشی یا تک‌گویی، شعر هایکو و کلام قصار است» (کاژن، ۱۳۸۰: ۲۴۳).

مینی‌مال به معنی کمینه و حداقل و مینی‌مالیسم به‌معنای حداقل‌گرایی، جنبشی است که حدود نیم قرن از شکل‌گیری آن می‌گذرد. مینی‌مال تحت تأثیر شرایط و عواملی ظهور کرده است که جنبش مکتب فرمالیسم یکی از شرایط شکل‌گیری و ظهور مکتب و هنر مینی‌مالیسم می‌باشد. فرمالیست‌ها که در ۱۹۲۰ میلادی جنبش و مکتبشان در روسیه پایه‌گذاری شد؛ در صدد بودند تا موازینی ایجاد کنند که بتوان با تکیه بر آن‌ها آثار ادبی را مستقل از آفریننده و محیط آفرینش و با روشی علمی بررسی کرد و در حقیقت فرمالیست‌ها به معماری و ساخت اثر توجه داشتند(میرصادقی و ذوالقدر، ۱۳۸۸: ۲۱۲-۲۱۱).

مینی‌مالیسم بیشتر به‌عنوان سبکی در ادبیات داستانی و گونه‌ای از انواع داستان‌های کوتاه شناخته شده که بر پایه‌ی ایجاز و فشردگی بیش از حد محتوای آثار بنا شده؛ به صورتی که از یک داستان فقط جنبه‌های مهم و عناصر ضروری آن باقی می‌ماند و از همان آغاز شکل‌گیری در بیشتر زمینه‌های هنری و حتی غیر هنری به‌کار گرفته شده است. هنر مینی‌مالیسم تلاش و ادعایی برای ارتقای ادبیات داستانی نیست بلکه این هنر سعی

۶ روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، اشعار اخوان را با توجه به مؤلفه‌های مینی‌مالیسم، مورد نقد و بررسی قرار داده است.

با توجه به مباحثی که به ذکر آن‌ها پرداخته شد در ادامه به تبیین مکتب هنری مینی‌مالیسم و جایگاه اخوان ثالث در این حوزه می‌پردازیم.

۷ یافته‌ها و بحث

با توجه به تحلیل صورت گرفته؛ بیشتر اشعار اخوان ثالث از مؤلفه‌های ترکیبی مینی‌مالیسم تشکیل شده و تک‌مؤلفه‌ای نیست. همچنین بیشتر اشعار روایی اخوان، مشخصه‌های داستان مینی‌مال را دارد و از بسیاری از جهات قابل انطباق با ویژگی‌های مینی‌مالیستی است. برای تفهیم بیشتر این مطلب به بررسی وجوه اشتراک اشعار اخوان با مؤلفه‌های مینی‌مالیسم می‌پردازیم.

تبیین اشعار اخوان بر مبنای شاخصه‌های شعر مینی‌مال:

کم‌جمعی:

این ویژگی در بیان آن است که کم‌ترین کلمه، عمیق‌ترین مفهوم را در عین سادگی انتقال می‌دهد. اولین و مهم‌ترین ویژگی متمایزکننده شعر مینی‌مال حجم کوتاه آن است. درباره‌ی حجم دقیق این گونه اشعار اتفاق نظر وجود ندارد. شاخص کم‌حجم‌بودن، تعداد واژه‌هایی است که در شعر به کار می‌رود. نظیر این قطعه:

- لحظه‌ی دیدار نزدیک است

باز من دیوانه‌ام، مستم

باز می‌لرزد دلم، دستم

باز گویی در جهان دیگری هستم

های! نخراشی به غفلت گونه‌ام را، تیغ

های، نپیشی صفای زلفکم را، دست

و آبرویم را نریزی، دل

ای نخورده مست

لحظه‌ی دیدار نزدیک است

(اخوان، ۱۳۸۵: ۵۳)

لحظه‌ی دیدار، عنوان کوتاه و عمیقی است که ذهن خواننده معطوف به مناسبات آن می‌گردد. پرواز خیال شاعر در سازوکارهای اجتماعی منجر به ایجاد حادثه‌ی عاطفی و همچنین عوامل بازدارنده از سیر تفکرات منظم شاعر حاکی از آن است

داستان مینی‌مال نیازمند مهارت، دقت نظر و تجربه‌ی بیشتری در مقایسه با نویسندگی رمان و داستان کوتاه است. این داستان‌ها معمولاً به طرز شگفت‌آوری پایان می‌یابند که این پایان شگفت‌انگیز و تغییر جهت‌دادن ناگهانی و غیرمنتظره، عملی است که در پایان داستان‌های مینی‌مال رخ می‌دهد و باعث شگفتی خواننده می‌شود (میرصادقی و ذوالقدر، ۱۳۸۸: ۶۱).

در یکی از فرهنگ‌های معتبر جهانی امریکن در مورد واژه‌ی «هنر مینی‌مال» این‌گونه آمده است: این هنر ابتدا در روسیه و اتریش ظهور و گسترش یافته است و برخلاف پیامدهای اروپایی آن بیشتر در آمریکا در مقیاس‌های گوناگون هنری به‌عنوان یک واقعیت عینی به‌کار گرفته شده است. هنر مینی‌مالیسم در واکنش به اکسپرسیونیسم انتزاعی ضد فرمالیسم در سال ۱۹۵۰ سعی دارد که نوشته‌های مشخص را حذف و نابود کند. بنابراین با ابزارهای غیرمشخص و اغلب منفی سروکار دارد (گوهرین، ۱۳۷۷: ۱۹). مینی‌مالیسم از دهه ۱۹۶۰ به‌عنوان یک سبک در هنرهای مختلف به‌خصوص نقاشی، موسیقی و ادبیات مورد استفاده قرار گرفت. در این سبک هنری، مفاد و اولویت‌های سازنده‌ی اثر تا حد ممکن به سمت اولویت‌های پایه‌ای تنزل پیدا می‌کنند. هنر مینی‌مال به‌عنوان یکی از مهم‌ترین حرکت‌های هنری پس از جنگ جهانی دوم به شمار می‌آید که در آمریکا شکل گرفته است (پویاتیا، ۱۳۹۱: ۱).

۳، ۵ اخوان ثالث و اندیشه‌های هنری

در میان شاعران دوره‌ی معاصر، اخوان ثالث به‌عنوان یکی از شاخص‌ترین شاعران دوره‌ی معاصر دارای افکار و اندیشه‌هایی است که شعر وی را در میان شاعران هم‌دوره‌ی او متمایز ساخته است. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های کلام وی توجه به جلوه‌های هنری با بهره‌گیری از روابط و مناسبات داستانی است و این امر حاکی از آن است که اخوان در سرایش کلام خود به روابط و مناسبات صورخیال و سازکارهای داستانی با تکیه بر عناصر زیبایی‌شناختی توفیق یافته است. از این رو شعر وی زمینه‌ی مساعدی را جهت نقد و تحلیل جلوه‌های مینی‌مالیستی در خود فراهم می‌آورد.

اخوان از شاعران منفرد تاریخ شعر ماست با فردیتی نو می‌دوار... شاعری با عمری به درازای تاریخ... با نیم‌رخ از خیام و حافظ... یأس و حسرت فلسفی- تاریخی- اجتماعی، از برجسته‌ترین صور عاطفی و اندیشه‌ی شعر اخوان به شمار می‌آیند (روزبه، ۱۳۸۹: ۵۷). اخوان ابتدا شعرهایی در قالب‌های سنتی مانند قصیده، رباعی و... سرود و از نظر زبانی احیاگر سبک خراسانی بود؛ اما در اثر آشنایی با نیما، به سرودن شعر نو روی آورد. در آثار اخوان، غلبه‌ی روح روایی، صلابت سبک خراسانی و بیان آرکائیو و حماسی، هم‌پیوند با شیوه‌ی نیما در حوزه‌ی شکل و موسیقی، ابعاد سبک نوع‌قدمایی او را پدیدار می‌سازند.

شاعر با بهره‌گیری از تضادهای مکرر نظیر دوستی و دشمنی، تشنگی و سیرابی، سنگ و سیب، تهی و سرشار، زندگی و مرگ، سعی در بیان و معرفی نوعی زندگی دارد که تمامی حوادث آن از ضد و نقیض‌ها حادث می‌گردد. جلوه‌ی مینی‌مالیستی این شعر داستانی است از اندوه درون که هیچ‌کس را دیگر نمی‌توان چون خود دانست و باید حتی گاهی به دشمن پناه برد؛ زیرا گاهی دوست بدتر از دشمن می‌گردد. نظیر شعر زمستان که اخوان متذکر می‌شود: نفس کز گرم‌گاه سینه می‌آید برون ابری شود تاریک چون دیوار ایستد در پیش چشمانت... و به این شکل غربت خود را از مردم جامعه بیان می‌کند. اخوان همان‌طور که خودش در جواب انتقادات گفته بود: «من روایت را تا حد شعر بالا می‌برم اما شعر را به روایت تنزل نمی‌دهم». در بیشتر اشعارش عنصر روایت را می‌گنجاند. در واقع شعر روایی اخوان، شناسنامه‌ی اوست. حماسه و روایت را با هم در می‌آمیزد و نوعی شعر که ویژگی‌های شعر مینی‌مال را هم با خود به همراه دارد.

«چون سیوی تشنه کاندرا خواب ببند آب و اندر آب ببند سنگ»

روایت یا داستانی از کوزه‌ای که آب را به خواب می‌ببند. پر از سنگ و مرگ و دشمنی.

شاعر دوباره روایتی می‌آورد از:

وای اما با که باید گفت این؟ من دوستی دارم

که به دشمن خواهم از او التجا بردن

با زبان ساده و بی‌پیرایه و با رویکردی رئالیستی داستان خود را به روایت می‌کشد و با نگاه حسرت‌بار می‌گوید: من دوستی دارم که از دستش به دشمن پناهنده می‌شوم و این امر همان هدف غایی شاعر است که در گیرودار واژگان متعدد و سوژه‌های داستان قرار می‌گیرد و با زبان کنایه‌آمیز به بیان آن می‌پردازد. سنگ و سیب، عناوین تمثیل‌گونه‌ای هستند که برای بیان تضادهای درونی اندیشه‌های مینی‌مالیستی شاعر.

- بی‌پیرایگی زبان:

مینی‌مالیست‌ها به سبک زبانی توجه ویژه‌ای دارند. زبان این گونه آثار باید از چنان قدرتی برخوردار باشد که بتواند محدودیت‌های ناشی از کمبود زمان، مکان و بیان رخدادها را جبران کند. از این‌رو، در این اشعار معمولاً واژه‌ها با دقت انتخاب و به‌جا به کار برده می‌شوند. به‌علاوه، زبان در این گونه داستان‌ها بی‌پیرایه و شفاف است که در آن کلمه‌ها معنای حقیقی خود را دارند و اگر دارای معنای مجازی باشند، با مراجعه به سبک ادبی شاعر و آگاهی از شیوه‌ی شعرسرایی وی، معانی واژه‌ها و تعابیر قابل فهم باشد. نظیر قطعه:

که شاعر با بیان عبارت لحظه‌ی دیدار، از لحظات دیداری وسیع‌تر سخن می‌گوید که هنوز آمادگی رویارویی و مقابله با شرایط و مناسبات آن را ندارد. از این رو از واژگانی چون غفلت و جهان دیگر و همچنین از دیوانگی سخن می‌گوید. گاه شاعر عنوان عذوفت‌آمیزی را به خود نسبت می‌دهد و به این شکل، خود را کودکی می‌داند که ممکن است در مواجهه با شرایط گوناگون به‌خوبی عمل نکند و نیاز به تفکر داشته باشد. روابط و مناسبات مینی‌مالیستی در فضای دیداری رخ می‌دهد که شاعر از فرارسیدن آن لحظه مضطرب است و با افعال نفی از آن فاصله می‌گیرد. طرح ساده در این شعر، صمیمیت آن، رئالیسم در حوزه‌ی اندیشگی، عاری‌بودن از صنعت‌های ادبی و زیباشناختی به ما این مجال را می‌دهد تا این سروده را در زمره‌ی یک اثر مینی‌مال قرار دهیم. روایت حاکم بر ساخت کلی اثر هم مؤلفه‌های شعر روایی را که با داستان مینی‌مال هم‌سو هستند؛ به ذهن القا می‌کند. زمان مورد نظر شاعر بسیار کوتاه و محدود است. شاعر مکان‌های متفاوت و متنوعی را در ساختار شعر خود نمی‌گنجاند. مکان و حادثه‌های ساختار این روایت نیز مانند مؤلفه‌های شعر مینی‌مال محدود به یک حادثه است.

- طرح ساده:

در این ویژگی حتی‌الامکان به اصل موضوع پرداخته و از مقدمات و نتایج پرهیز می‌شود. نظیر قطعه:

- سیبوی تشنه

چون سیوی تشنه...

از تهی سرشار

جویبار لحظه‌ها جاریست

چون سیوی تشنه کاندرا خواب ببند آب و اندر آب ببند سنگ

دوستان و دشمنان را می‌شناسم من

زندگی را دوست می‌دارم

مرگ را دشمن

وای اما با که باید گفت این؟ من دوستی دارم

که به دشمن خواهم از او التجا بردن

جویبار لحظه‌ها جاری

(اخوان ثالث، ۱۳۸۳: ۵)

عناصر مینی‌مالیستی این شعر: سیب، جویبار، سنگ، دوستان و دشمنان، تشنگی است که عناصری با طرح ساده هستند.

-بی دل

آری، تو آنکه دل طلبد آنی

اما/ افسوس/ دیریست کان کبوتر خون‌آلود

جویای برج گمشده‌ی جادو

پرواز کرده‌ست

(اخوان، ۱۳۸۳: ۲۰)

سگی با استخوانی خشک سرگرم است/ دو عابر در سکوت
کوچه می‌گویند و می‌خندند

دل و سرشان به می، یا گرمی‌انگیزی دگر گرم است/ شب
است

شبی بی‌رحم و روح آسوده اما با سحر نزدیک/ نمی‌گرید
دگر در دخمه سقف پیر

و لیکن چون شکست استخوانی خشک/ به دندان سگی بیمار
و از جان سیر

زنی در خواب می‌گرید/ نشسته شوهرش بیدار

خیالش خسته، چشمش تار

(اخوان، ۱۳۸۵: ۳۲)

شاعر با استفاده از صنعت واج‌آرایی و بی‌پیرایگی کلام به سخن خود استحکام بخشیده: جویای برج گمشده‌ی جادو، اخوان با بیان بهره‌گیری از صنعت مراعات‌النظیر: واژه‌ی پرواز و کبوتر خون‌آلود و همچنین برج، خواننده را در داستانی قرار می‌دهد که جلوه‌های آن دراماتیک است و زندگی در آن معنایی ندارد. هر آنچه در فضای این داستان رخ می‌دهد زوال است و نیستی و همچنین فراقی دردناک که وصالی در پی ندارد. در سروده‌ی بالا با چند ویژگی مواجهیم که مرز مشترک شعر را با رویکرد مینی‌مال مشخص می‌کند. حجم کم، طرح ساده، بی‌پیرایه‌بودن و التفات ویژه به نگرانی‌های انسان، از این جمله‌اند.

-توجه به دغدغه‌های بشری:

این گونه اشعار اغلب با هدف اثرگذاری بر عواطف خوانندگان نوشته می‌شود. امروزه به مینی‌مال به عنوان فرمی نگرینسته می‌شود که می‌تواند دغدغه‌های انسان‌ها را در حوزه‌های مختلفی که بشر امروز با آن سروکار دارد، بازتاب دهد. به همین سبب، در اشعار مینی‌مال دهه‌های اخیر مضامین و درون‌مایه‌های گوناگون دیده می‌شود. نظیر قطعه‌ی:

-قصه‌ای از شب

شب است

شبی آرام و باران‌خورده و تاریک/ کنار شهر بی‌غم خفته
غمگین کلبه‌ای مهجور

فغان‌های سگی ولگرد می‌آید به گوش از دور/ به کرداری
که گویی می‌شود نزدیک

درون کومه‌ای کز سقف پیرش می‌تراود گاه و بی‌گاه
قطره‌هایی زرد

زنی با کودکش خوابیده در آرامشی دل‌خواه/ دود بر چهره‌ی
او گاه لبخندی

که گوید داستان از باغ رویای خوش‌آیندی

نشسته شوهرش بیدار، می‌گوید به خود در ساکت پردرد

گذشت امروز، فردا را چه باید کرد؟ / کنار دخمه‌ی غمگین

اخوان ثالث با بیان قصه‌ای از شب، خواننده را با خود در میان افکار و اندیشه‌های مشوش همراه می‌سازد. کلام آغازین او با شب و تاریکی آغاز می‌شود. واژه‌ی باران در شبی آرام و تاریک، از زمزمه‌ها و اشک‌هایی روایت می‌کند که از اندیشه و اندوه درون حکایت می‌کند. فضای مینی‌مالیستی شاعر در یک شب در یک کلبه‌ی مهجور روایت می‌شود. سگ‌های اطراف کلبه بی‌خانمان هستند و در پی بیان اندوه درونی خود زوزه می‌کشند. واج‌آرایی بین واژگان روح، بی‌رحم، سحر، جهت بیان تضادهای درونی داستان است از یکسو بانویی در کنار فرزند خود آرمیده و از سوی دیگر مرد از اضطراب امرارمعاش خواب برچشم ندارد. در جایی زنی در خواب می‌گرید و سگی با استخوانی خشک سرگرم می‌شود. اخوان برای بیان اندیشه‌های مینی‌مالیستی خود از جامعه‌ی اطراف و مشکلات اجتماعی با بهره‌گیری از سازوکارهای رایج در یک شب و روز، به توصیفات و تشبیهات متعدد می‌پردازد.

برانگیختن احساسات و شورانگیزبودن از شاخصه‌های داستان مینی‌مال است. این شعر مینی‌مال با ساختار شورانگیز خود از شاخصه‌های داستان مینی‌مال برخوردار است. شاعر در پایان شعر روایی دست به نتیجه‌گیری نمی‌زند و این ویژگی از دیگر ویژگی‌های داستان مینی‌مال است که در این شعر روایی مشهود است. این شعر همان‌طور که از نامش پیداست قصه‌ایست کوتاه، موجز با شخصیت ثابت و محدود و زمان و مکان محدود و با تمام شاخصه‌های مینی‌مال. شخصیت‌های این شعر روایی از میان عوام انتخاب شده و شاعر دست به قهرمان‌سازی نمی‌زند. همچنین داستان در یک فضای رئالیستی روی می‌دهد. این شعر روایتی واقعی از دنیای دردآلود انسان فقیر است که در زیر چرخ‌دنده‌های فقر و گرانی له شده و در برابر چشم خواننده به تصویر کشیده می‌شود. شاعر برای به تصویر کشیدن حالات درونی شخصیت‌های اثرش، دست به دامان کلمات نمی‌شود بلکه با به کار گرفتن بار موسیقایی واج‌ها بخشی از احساسات و نگرش‌های خود را به مخاطب انتقال می‌دهد. در قسمت پایانی این شعر:

زنی در خواب می‌گرید/ نشسته شوهرش بیدار

خیالش خسته، چشمش تار

وای آیا هیچ سر بر می‌کنند از خواب/ مهربان همسایگانم
از پی امداد؟سوزدم این آتش بی‌دادگر بنیاد/ می‌کنم فریاد، ای فریاد! ای
فریاد

(اخوان، ۱۳۸۵: ۳۰-۲۹).

فضای مینی‌مالیستی این شعر در خانه‌ای سوخته روایت می‌شود؛ افکار و اندیشه‌های شاعر از بربادرفتن آرزوی ناب روایت می‌کند. آرزوهایی که با مشقت و اندوه فراهم گشته اما سودای حوادث آن را به آتش کشیده؛ آتشی که زندگی شاعر را در خود می‌سوزاند، فراگیر است؛ به طوری که با روایت‌های تلویحی به پرده‌ها، فرش‌ها و حتی تار و پود آن‌ها اشاره می‌کند و این امر حاکی از آن است که فضای مطلوبی بر زندگی شاعر حاکم نیست. خنده‌های تلخ، خروش زیبای گریه‌ی ناشاد، تضادهایی است که آرامش را از فضای زندگی شاعر گرفته است. از این رو با منادا قراردادن فریاد در سه مرحله، بی‌رحمی جامعه‌ی اطراف را مرتب یادآور می‌شود. غنچه‌ها، اندیشه‌های نورسته‌ای هستند که در ابتدای بالندگی به افول گراییده‌اند. شاعر از شدت هیجان‌ناامد، گیج و سردرگم شده تا جایی که چشمانش چند بعدی وقایع را می‌بیند و رصد می‌کند این امر از عبارت پناه این شب مشبک، قابل رویت است. فضای مینی‌مالیستی این شعر روایت سوختن و فناشدن در سازوکاری است که شاعر برای تحقق آن‌ها از بسیاری از خواسته‌های خویش عبور کرده است. از لایه‌های سمبلیک داستان که بگذریم زیرساخت‌های شعر را داستانی موجز و کوتاه تشکیل می‌دهد. داستان مردی که خانه‌اش آتش گرفته و هیچ کس به دانش نمی‌رسد و هنگام صبح از او فقط خاکستری برجای مانده است. تنها شخصیت این روایت همان مرد است و مکان بسیار محدود و زمان هم کوتاه است. از نظر اندیشگی روایت، کاملاً رئالیستی است. شعر از یک رخداد بهره‌مند است. احساس برانگیز بودن شعر و پرهیز از داوری از دیگر شاخصه‌های این شعر است.

- استفاده از تلمیح و ارجاعات بین متنی:

یکی از راه‌های صرفه‌جویی در کاربرد واژه، استفاده از کلماتی است که یادآور ماجرای است متنی. بنابراین شاعر با بهره‌گیری از ارجاع به داستان‌ها و اتفاقات مشهور و شناخته‌شده، از به‌کار بردن توضیحات غیراضافی پرهیز می‌کند که نیشگونی برای ذهن مخاطب است. نظیر قطعه‌ی:

-زمستان

سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت

سرها درگریبان است

کسی سر برنیارد کرد

پاسخ گفتن و دیدار یاران را

در واج حرف «ش» شور و غوغای درونی مرد فقیر را به ذهن مخاطب متبادر می‌کند. همچنین «الف» در کلمات خواب، بیدار، خیال و تار، از این کارکرد برخوردارند. شاعر شب و شبون را با حرف «ش» به ذهن مخاطب القا می‌کند. در ادامه با حرف «الف» در کلمات یادشده؛ نالیدن و آهکشیدن را به ذهن متبادر می‌کند. این کارکرد زیبایی سبب می‌شود در استفاده از کلمات صرفه‌جویی شود و شعر با مفاهیم بلند خود همچنان مؤلفه‌های مینی‌مال را رعایت کند.

نمونه‌ی دیگر:

خانه‌ام آتش گرفته‌ست، آتشی جان‌سوز/ هر طرف می‌سوزد
این آتشپرده‌ها و فرش‌ها را، تارشان با پود/ من به هرسو می‌دوم
گریان

در لهیب آتش پردود/ وز میان خنده‌هایم تلخ

و خروش گریه‌ام ناشاد/ از دورن خسته‌ی سوزان

می‌کنم فریاد، ای فریاد! ای فریاد/ خانه‌ام آتش گرفته‌ست،
آتشی بی‌رحمهمچنان می‌سوزد این آتش/ نقش‌هایی را که من بستم به
خون دل

بر سر و چشم در و دیوار/ در شب رسوای بی‌ساحل

وای بر من، سوزد و سوزد/ غنچه‌هایی را که پروردم به
دشواری

در دهان گود گلدان‌ها/ روزهای سخت بیماری

از فراز بام‌هاشان، شاد/ دشمنانم مودیان خنده‌های فتح‌شان
بر لب

بر من آتش به جان ناظر/ در پناه این مشبک شب

من به هر سو می‌دوم/ گریان ازین بیداد

می‌کنم فریاد، ای فریاد! ای فریاد/ وای بر من، همچنان
می‌سوزد این آتشآنچه دارم یادگار و دفتر و دیوان/ و آنچه دارد منظر و
ایوان

من به دستان پر از تاول/ این طرف را می‌کنم خاموش

وز لهیب آن روم از هوش/ ز آن دگر سو شعله برخیزد؛ به
گردش دود

تا سحرگاهان که می‌داند که بود من شود نابود؟

خفته‌اند این مهربان همسایگانم شاد در بستر/ صبح از من
مانده برجا مشت خاکستر

علاوه بر ساختار مبتنی بر تلمیح این شعر که داستان کر بلا و یزید و شمر را به ذهن ما متبادر می‌کند؛ ساختار ارگانیک و ارتباط اندام‌وار اجزای شعر، حجم اندک و بی‌پیرایگی زبان، طرح ساده و زبان ساده و توجه به دغدغه‌های بشری از ویژگی‌های مینی‌مالی این شعر هستند.

-انتخاب موضوع‌های جذاب:

اشعار مینی‌مال برای آنکه مورد توجه قرار گیرند، نیاز به طرح موضوع‌های پُر جاذبه دارند. از این رو، شاعر مینی‌مال موفق برای پرداختن به یک موضوع، ابتدا بُرشی از موقعیتی جالب را انتخاب و سپس لحظه‌ای از آن را که جذاب‌تر است، روایت می‌کند.

نداشتن شرح و روایت: شعر مینی‌مال به داستان یا روایت تکیه ندارد. تا جای ممکن مختصر و موجز است و معنا و مفهوم را بدون داشتن کلمات یا عبارات غیرضروری انتقال می‌دهد. در شعر مینی‌مال صحنه و شخصیت‌پردازی وجود ندارد و هیچ چیزی توصیف نمی‌شود. البته می‌توان شعر مینی‌مال را با معیارهای داستان مینی‌مال مورد واکاوی قرار داد؛ به عنوان مثال در شعر اخوان که مبتنی بر روایت است و عنصر روایت بسیار پررنگ است می‌توان روایت‌های او را از منظر داستان مینی‌مال بررسی کرد. نظیر قطعه‌ی:

-دریچه‌ها

ما چون دو دریچه روبه‌روی هم

آگاه ز هر بگومگویی هم

هر روز سلام و پرسش و خنده

هر روز قرار روز آینده

عمر آینده‌ی بهشت اما... آه

بیش از شب و روز تیر و دی کوتاه

اکنون دل من شکسته و خسته‌ست

زیرا یکی از دریچه‌ها بسته‌ست

نه مهر فسون، نه ماه جادو کرد

نفرین به سفر که هر چه کرد او کرد

(اخوان، ۱۳۸۳: ۱۳)

کلیدواژه‌ی مینی‌مالیستی و موضوع جذاب این شعر، دریچه است. تمام سازوکارهای این شعر در فضای دریچه رخ می‌دهد. واژه‌ی سلام آغازگر روایت داستانی مینی‌مال است؛ زیرا در پی آن است که پرسش و خنده حاصل می‌گردد. این امر همان حادثه‌ی کلامی است که شاعر شعر زمستان را با آن آغاز می‌کند. سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت سرها در گریبان است. شاعر عدم برقراری روابط و مناسبات اجتماعی را با واژه‌ی سلام آغاز می‌کند. اخوان با بهره‌گیری از تضاد واژگانی نظیر: بگو، مگو؛ شب و روز قصد دارد تلخی سفر خود را به خواننده بیان کند. خاطره‌ی سفر او تلخ بوده و آن‌قدر این امر

که ره تاریک و لغزان است

وگردست محبت سوی کس یازی

به اکراه آورد دست از بغل بیرون

که سرما سخت سوزان است

نفس کز گرمگاه سینه می‌آید برون

ابری شود تاریک، چون دیوار ایستد در پیش چشمانت

نفس کاین است، پس دیگر چه داری چشم

.....

اخوان با بهره‌گیری از واژه‌ی زمستان به بیان اندیشه‌های درونی خود بر مبنای روابط و مناسبات اجتماعی و سیاسی پرداخته است. ترسیم فضای مینی‌مالیستی در این اثر با واژه‌ی زمستان و سازوکارهای آن حادث گردیده است.

عدم اعتماد شاعر به خود و جامعه‌ی اطراف در ایجاد فضای غربت و اندوه شاعر امری مبرهن است. اخوان مسیر پیش رو را لغزان می‌بیند و نسبت به جامعه‌ی اطراف خود بی‌اعتماد است. او معتقد است حتی نفسش نیز عامل بازدارنده‌ی ایست که او را از رسیدن به اهدافش باز می‌دارد. شعر روایی اخوان با وجود تشخیص شعری به داستانی مینی‌مال می‌ماند. شاعر بسیاری از مؤلفه‌های داستان مینی‌مال را در تاروپود شعر خود گنجانده است.

عنصر روایت، شعر را به سمت شعر روایی پیش می‌برد. از ابتدا تا انتها یک شخصیت در این روایت حضور دارد که همان راوی است که اسیر ظلم و ستم سرمای سیاسی زمان خود است. زمان و مکان در یک فضای بسته اتفاق می‌افتد و آنچنان خفقان بر این فضا حاکم است که صدای تظلم راوی را کسی نمی‌شنود تمام رخدادها در یک حادثه خلاصه می‌شوند.

علاوه بر عنصر روایت تلمیح به حضرت مسیح هم از ویژگی‌های شعر مینی‌مال است.

شاعر قضاوت و داوری را به عهده‌ی مخاطب می‌گذارد.

احساس برانگیز بودن این شعر یکی از نکات برجسته در آن به شمار می‌رود.

نمونه‌ی دیگر:

خشکید و کویر لوت شد دریا مان

امروز بد و از آن بدتر فردا مان

زین تیره‌دل دیو صفت مشت‌ی شمر

چون آخرت یزید شد فردا مان

(اخوان، ۱۳۶۰: ۹۰)

غالب گذشته که حتی افسون و جادو نیز در این خصوص کارساز نبوده است.

در این سروده با شعر روایی مواجهیم؛ شعری که به داستانی می‌ماند. دو عاشق با هم زندگی می‌کردند؛ درنهایت مهربانی و عشق اما کوچ و سفر در میان آن‌ها فاصله ایجاد کرده است. این روایت یک حادثه (فراغ) را به تصویر می‌کشد. طرح ساده است. شخصیت‌ها و زمان و مکان محدوداند. به پاس عنصر روایت در این شعر می‌توانیم آن را در ردیف شعرهای مینی‌مال قرار دهیم.

-تایپوگرافی:

شاعران مینی‌مالیستی با توجه به فونت، فاصله‌ی بین حروف، اندازه‌ی آن‌ها و غیره به اشعار خود تنوع بصری می‌دهند این نوع شعرها بیشتر از نظر بصری زیبا هستند. یعنی یکی دو کلمه را همین‌طور پشت سر هم بنویسیم که اصلاً جذابی نیست. شکل و قرار دادن کلمات در صفحه می‌تواند تأثیر قابل توجهی داشته باشد. نظیر قطعه:

همه گویند که تو عاشق اوئی/ گرچه دانم همه کس عاشق اویند

لیک می‌ترسم، یارب/ نکند راست بگویند؟

(اخوان، ۱۳۸۵: ۴۲)

به‌کارگیری شاعر از ضمیر مبهم همه، عنوان انکارآمیزی است از درک وقایع. تصویر این واژه در متن شعر حاکی از تأکید او بر سوژه‌ای خاص است. شاعر به دلیل پرهیز از پرگویی و همچنین ملال درونی غالب از ذکر افراد خودداری می‌کند این امر در حالی رخ می‌دهد که او از تفکر در خصوص سازوکارهای آن عشق‌ورزی نیز هراسان است و از این امر به پروردگار پناه می‌برد و عبارت نفی‌گونه‌ای را در جهت عدم رخداد واقعه در ذهن به کار می‌گیرد و به این شکل یک حادثه‌ی مینی‌مالیستی را رقم می‌زند. لازم به ذکر است زبان شعر با ایهام در کلمه‌ی «او» گره خورده است. طرح روایی موجز، ساده و بی‌پیرایه بودن و حجم اندک شعر سبب می‌شود که با نگاه مینی‌مال به این شعر نگاه کنیم. حذف به قرینه‌ی لفظی از عوامل موجز شدن این شعر است. شاعر «نکند راست بگویند که همه او را دوست دارند» را در انتهای شعر حذف به قرینه‌ی لفظی می‌کند.

-استفاده از علائم سجاوندی:

استفاده از علائم سجاوندی، به‌ویژه سه نقطه (...) برای نشان‌دادن اینکه بخشی از مفاهیم شعر کوتاه شده است، در اشعار مینی‌مال رواج دارد. درواقع، شاعر قصد دارد تا بدین وسیله آشکارا یادآوری کند که بخش یا بخش‌هایی از شعر حذف شده است و خوانندگان عادی را به تلاش برای توجه به قسمت‌های محذوف ترغیب کند. نظیر قطعه:

هر که آمد بار خود را بست و رفت

ما همان بدبخت و خوار و بی‌نصیب

ز آن چه حاصل، جز دروغ و جز دروغ؟

زین چه حاصل، جز فریب و جز فریب؟

(اخوان، ۱۳۸۵: ۴۷)

هسته‌ی مرکزی سازوکارهای مینی‌مالیستی این شعر دروغ و فریب است که با علامت سؤال و پرسش شاعر بر آن مؤکد گردیده. شاعر با بیان سؤال‌های مکرر، بی‌نصیبی خود را از وقایعی که از آن‌ها انتظار نتایج مثبت داشته، مطرح می‌کند. آمدن و رفتن، دو فعل متضادی هستند که در فاصله‌ی بین آن دو روابط و مناسباتی شکل می‌گیرد که ماحصلی جز فریب و دروغ برای شاعر ندارد که به این شکل فرم ساختاری و مینی‌مالیستی کلام را بر مبنای تولد و مرگ، قرار می‌دهد.

حجم کم، طرح ساده و برخوردار بودن از مؤلفه‌های رئالیسم، توجه به دردها و رنج‌های انسان و پرهیز از پیرایه‌پردازی و پیرایش‌های زیباشناختی از ویژگی‌های این اثر است که با مؤلفه‌های شعر مینی‌مال پهلوی می‌زند. یکی از عواملی که سبب موجز بودن این شعر شده، حذف به قرینه‌ی معنوی است. شاعر افعال این شعر را با حذف به قرینه‌ی معنوی حذف کرده و مصرع دوم، سوم و چهارم فعل ندارند. انتخاب موضوع‌های جذاب و پرهیز از نتیجه‌گیری و ارتباط ارگانیک در تاروپود اثر نشان از مینی‌مال بودن این شعر دارند.

نمونه‌ی دیگر:

-اندوه

نه چراغ چشم گرگی پیر/ نه نفس‌های غریب کاروانی
خسته و گمراه

مانده دشت بیکران خلوت و خاموش/ زیر بارانی که
ساعت‌هاست می‌بارد

در شب دیوانه‌ی غمگین/ که چو دشت او هم دل افسرده‌ای
دارد

در شب دیوانه‌ی غمگین/ مانده دشت بیکران در زیر باران،
آه، ساعت‌هاست

همچنان می‌بارد این ابر سیاه ساکت دل‌گیر/ نه صدای پای
اسب رهنی تنها

نه صغیر باد ولگردی/ نه چراغ چشم گرگی پیر...

(اخوان، ۱۳۸۵: ۳۱)

فضای مینی‌مالیستی این شعر روابط و مناسبات یک سراب است که با خطوط متعدد بر آن تأکید ورزیده؛ شخصیت‌پردازی شاعر پیرامون گرگ پیر، حاکی از اندک مایه‌هایی است که شاعر در زندگی خود آن را طلب می‌کند قناعت او از دنیای اطراف از چراغ چشم گرگ پیر آغاز می‌گردد و به نفس‌های غریب کاروانی خسته ختم می‌گردد؛ با این حال حتی کمترین امکاناتی در اختیار ندارد. شور و حیاتی نیست و این امر از دشت وسیع بی‌کرانی که باد ولگرد و اسب راهزنی که از آن

رعایت می‌شود. از دیگر ویژگی‌های شعر روایی اخوان که در سروده‌ی بالا نیز دیده می‌شود، محدودیت کاراکترها و شخصیت‌هاست. اخوان در هر روایت شعر فقط یک شخصیت را پرداخت می‌کند؛ همان شاخصه‌ایی که در داستان مینی‌مال رعایت می‌شود. در تمام شعرهای روایی اخوان یک رخداد را در هسته‌ی معنایی اثر پوشش می‌دهد. این محدودیت در طرح و توطئه از مؤلفه‌های داستان مینی‌مال است که به شعر روایی ما راه پیدا کرده است.

۸ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

جمع‌بندی آثار اخوان ثالث با توجه به برخوردارگی از شاخصه‌ی مینی‌مالیستی طیف گسترده‌ای از مناسبات این مکتب هنری را به خود اختصاص داده است. این موضوع در نثر مصداق دارد اما در حوزه‌ی شعر به ویژه شعر معاصر گرایش به سمت کمینه‌گرایی و روابط و مناسبات گسترده‌ی بسیار در ایجاد یک خط داستانی مناسب به مهارت و قدرت کلام و بیان مستحکم گوینده‌ی آن بستگی دارد که در این پژوهش با بررسی و تعمق در رهیافت‌های موضوعی شعر اخوان ثالث دریافتیم که وی توانسته در ایجاد یک فضای داستانی مناسب، مبنی بر ساختارهای اجتماعی، فلسفی و همچنین مکتب سورئالیستی در انتقال وقایع در ذهن خواننده توفیق یابد و خواننده با پیگیری قانون‌مند یک خط داستانی، با رهیافت منطقی به تبیین و استدلال آن موضوع بپردازد.

نتیجه‌ی پژوهش حاکی از آن است که در اشعار اخوان تلمیحات به‌جا و فراوان وجود دارد که خود از نشانه‌های مینی‌مال بودن شعرهای اوست اما نکته‌ی قابل تأمل در شعرهای او، تحلیل شعرهای او با رویکرد داستان‌های مینی‌مال است. اخوان داستان‌هایی را که تمام شاخصه‌های مینی‌مال را دارند؛ به شعر برمی‌گرداند ولی در این میان چارچوب مینی‌مال بودن داستان‌ها حفظ می‌شود.

اشعار او بیان‌گر تطابق بسیاری از مؤلفه‌های ترکیبی مینی‌مالیسم است. اطلاع از این موجب تغییر نگرش ما نسبت به اشعار معاصر خواهد شد و موجب می‌شود به درک تازه‌تری دست یابیم و می‌توان گفت که اخوان بر اساس مؤلفه‌ی مینی‌مال به ترتیب بسامد بیشتر در اشعارش از شخصیت‌های عوام، محدودیت شخصیت‌ها و محدودیت زمان و مکان، آوردن اشعار رئالیستی، توجه به دغدغه‌های بشری، بی‌پیرایگی و سادگی زبان، طرح ساده، موضوعات جذاب، استفاده از تلمیح و شکل بصری از مهم‌ترین ویژگی‌هایی که در اشعار خود استفاده کرده است.

عبور نمی‌کنند، آشکار است. فضای غالب بر این قطعه، تنهایی و مناسبات آن است.

جذابیت موضوع و دل‌سوزی شاعر برای دشتی که در زیر باران تنها رها شده؛ نوعی آشنایی‌زدایی جذاب ایجاد کرده است. بی‌پیرایگی زبان و کوتاهی شعر و عنصر روایت همگی شعر را به سمت مینی‌مال سوق می‌دهند. رویکرد سمبولیک به شاعر این امکان را می‌دهد تا حجم بالایی از مفاهیم را با کلمات اندک بیان کند. دشت در این شعر «دشت» سمبل و نماد کشور ایران است و شاعر با چند واژه‌ی نمادین حال و هوای کشور ایران را در دهه‌ی سی و چهل نشان می‌دهد. یکی از ویژگی‌های شعر مینی‌مال، توجه به دغدغه‌های بشری است. در این شعر دغدغه‌های شاعر برای فضای غمگین و در حال افول کشور ابراز می‌شود. محدودیت دیگری که در شعر مینی‌مال وجود دارد؛ محدودیت در رخدادهای و حوادث داستان است. حادثه‌ی محوری در این شعر، همان دشت فلاکت دیده است. شخصیت‌ها محدود هستند و شاعر به پرداخت شخصیت‌های دیگر در شعرش تمرکز نمی‌کند. برانگیختن احساسات که از رسالت‌های شعر مینی‌مال است در این شعر مشاهده شده و عنصر غالب این شعر عاطفه و احساس است. شاعر تلاش می‌کند خواننده را با احساسات خود همراه کند.

نمونه‌ی دیگر:

ای شده چون سنگ سیاهی صبور / پیش دروغ همه لبخندها

بسته چو تاریکی جاویدگر / خانه به روی همه سوگندها

من ز تو باور نکتم، این تویی؟ / دوش چه دیدی، چه شنیدی،
به خواب؟

بر تو، دلا! فرخ و فرخنده باد / دولت این لرزش و این
اضطراب

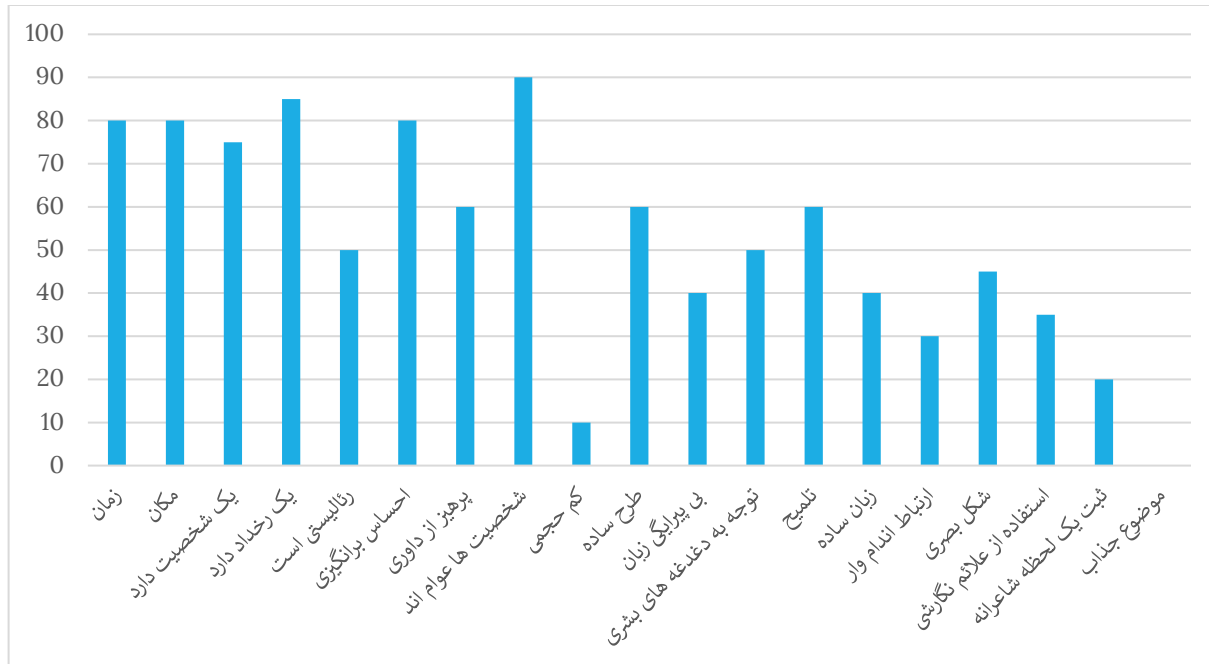
زنده‌تر از این تپش گرم تو / عشق ندیده‌ست و نبیند دگر

پاک‌تر از آه تو پروانه‌ای / بر گل یادی ننشیند دگر

(اخوان ۱۳۸۵: ۴۲)

فضای غالب این شعر، بیان روایت شادی و طرب است، شاعر با بهره‌گیری از استعاره‌ها و تشبیهات متعدد و علائم سجاوندی گوناگون، به بیان روابط و مناسبات زیبایی‌شناسی کلام مبتنی بر بافت کلام عاشقانه و عارفانه پرداخته است. فضای مینی‌مالیستی شعر اخوان، در این قطعه، دارای ابعاد انسان‌شناسانه است. از این رو با استفاده از عبارت زنده‌تر از تپش گرم تو... به ترسیم درون‌مایه‌ی اخلاقی و فلسفی این قطعه پرداخته است.

در شعر روایی اخوان عامدانه یا آگاهانه ویژگی‌های شعر و داستان مینی‌مال با هم حضور دارند. زمان در شعر اخوان برشی از زمانی خاص است و محدودیت زمان در شعر او

منابع

- اخوان ثالث، مهدی (۱۳۶۰)، از این اوستا، تهران؛ مروارید.
- اخوان ثالث، مهدی (۱۳۸۵)، زمستان، تهران: زمان.
- اخوان ثالث، مهدی (۱۳۸۳)، آخر شاهنامه، تهران: زمان.
- اخوان ثالث، مهدی (۱۳۴۸)، در حیاط کوچک پاییز، تهران: روزن.
- پویانیا، اشکان و همکاران (۱۳۹۱)، پایان نامه بررسی مینی‌مال قطعه آینه در آینه‌ی اثر آروو جنبه‌های پرت‌وزارت علوم، تحقیقات و فناوری-دانشگاه هنر-دانشکده ی موسیقی
- تاواراتانی، ناهوکو (۱۳۷۹)، داستان‌های مینی‌مال در ژاپن، ادبیات داستانی دوره ۸، شماره ۵۳
- جزینی، جواد (۱۳۷۸)، «ریخت‌شناسی داستان‌های مینی‌مال»، کارنامه، سال ۱، شماره ۶: ۳-۴۱.
- حق‌شناس، علی محمد؛ انتخابی، زرگس و حسین سامعی (۱۳۸۹)، فرهنگ معاصر هزاره‌ی انگلیسی-فارسی، چاپ اول، تهران: نشر فرهنگ معاصر.
- خلخالی استاد، فاطمه (۱۳۸۵)، «درباره‌ی مینی‌مالیسم»، الفبا، سال ۲، شماره ۱۴: ۴۱-۴۰.
- روزبه، محمدرضا (۱۳۸۹)، ادبیات معاصر ایران، تهران: روزگار.
- صیادی، احمدرضا و عبدالحسین رحمتی (۱۳۹۱)، «مینی‌مالیسم ادبی»، رشد آموزش زبان و ادبیات فارسی، سال ۱، شماره ۱۰۴: ۴۰-۵۳.
- کادن، جان آنتونی (۱۳۸۰)، فرهنگ ادبیات و نقد، ترجمه‌ی کاظم فیروزمند، تهران: امیر کبیر.
- گوهرین، کاوه (۱۳۷۷)، «آینده زمان شتاب زمان»، آدینه، شماره ۱۳۳ و ۱۳۲
- مدرسی، فاطمه و مهرویه رضی (۱۳۹۱)، «ویژگی مینی‌مالیستی در برخی داستان بیت‌های دیوان مولانا»، فصل‌نامه‌ی تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی، سال ۵، شماره ۴: ۳۲۷-۳۴۲.
- میرصادقی، جمال و میمنت میرصادقی (ذوالقدر) (۱۳۸۸)، واژه‌نامه‌ی هنر داستان‌نویسی، تهران: مهناز.
- میرصادقی، جمال (۱۳۹۰)، قصه، داستان کوتاه، رمان، چاپ دوم، تهران: آگاه.
- همایی، جلال‌الدین (۱۳۸۴)، فنون بلاغت و صناعات ادبی، چاپ بیست و سوم، تهران: هما.